

החיוב לטרוח מער"ש ע"מ למנוע לעשות איסורים בשבת בהיתר

בס"ד תמוז תשע"ז

נשאלתי לגבי יהודי קשיש שיש לו מטפל גוי שעושה כל הנצרך לו, ומחלל לצורכו שבת בדברים הנצרכים, והשאלה אם יש להשתדל למעט באיסורים שנעשים ע"י הגוי או שכל שעושה ע"י גוי לצורך חושאב"ס יכול לעשות כדרכו, וכן אם יש לו לעשות פעולות לפני השבת ע"מ למנוע את עשיית האיסורים הנצרכים בשבת.

והנה ראשית יסוד ההיתר לעשות איסור דאו' ע"י גוי לצורך חולה שאב"ס מפורש בשו"ע (סי' שכח סע' יז) עיי"ש. כמו"כ לענ"ד הקשיש הנ"ל שיח' מוגדר לפחות כחולה שאב"ס וכבר כתבת בזה בספרי בגדי שש (ח"א סי' מב) ואין צורך לחזור על הדברים. ותחילת דברינו נדון בשאלה אם מה שהתירו לעשות בשבת לצורך חולה שאב"ס הוא מדין 'הותרה' או 'דחוויה', ויה"ר מלפני הי"ת שלא נכשל בדבר הלכה.

א. אם נאמר שאיסורי דרבנן הם בגברא ממילא צ"ל בנ"ד 'הותרה'

לענ"ד נראה להגדירו כ'הותרה', ותחילה נלענ"ד לעורר בזה מצד מש"כ הרבה אחרונים (עי' בשו"ת תורת חסד מלובלין או"ח סי' לא ס"ק ה, שו"ת בית שערים או"ח סי' קיב ד"ה ואמנם להצדיק, שו"ת אבני צדק סי' מה ד"ה והנה מבואר, אתוון דאורייתא כלל י ד"ה עוד האריכו, שו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' ה ועוד) דכל איסור דרבנן חשיב איסור גברא ולא איסור חפצא, וממילא צריך לכאו' לומר שכיון שגוף החפצא אינו אסור כלל ולגברא התירו מטעם חולי ממילא אין במציאות כל איסור והוי בגדר 'הותרה' ואין כל מקום וסברא להצריך למעט באיסורים, שדווקא באיסור חפצא י"ל שבליט ברירה התירו ליהנות מאיסור ואע"פ שבפועל אוכל או משתמש בעצם גוף האיסור, ולכן אמרינן שהוא דחוויה וימעט ככל הניתן באכילת גוף האיסור, אמנם באיסור גברא הרי גם כשלא הותר לו ואכלו לא אכל כלל חפצא של איסור אלא שהגברא עשה איסור, וממילא כל שהתירו לגברא הוא היתר גמור וא"צ כלל לחפש למעט בעשיית האיסור.

וראיתי שבס"ד זכינו לכוון בזה לדברי הגר"י ענגיל באתוון דאורייתא (שם ד"ה ולענין אי תרומה) שכתב "ולענין אי תרומה הוי איסור חפצא כשאר איסורים, או דילמא הוי רק איסור גברא, שאילו היה החפץ בעצמותו אסור, היה ראוי שיהיה אסור לכל, ומדאסור רק לזרים, א"כ רק זרות של האדם גורם האיסור, והוי ליה רק איסור גברא... אולם יש להוכיח איפכא, מתוספתא יומא מי שאחזו בולמוס, מאכילין אותו הקל הקל כו'. נבילה ותרומה, מאכילין אותו תרומה עד כאן. ובירושל' שם הקשה נבילה איסור לאו ותרומה איסור מיתה ואת אמר הכן כו'. ואי נימא דתרומה רק איסור גברא הוא, א"כ מאי קושיא הרי כתב הרא"ש שם ביומא דמוטב לשחוט בשבת עבור החולה, מלהאכילו נבילה. אע"ג דשבת איסור סקילה מ"מ כיון שהוא רק 'איסור גברא', על כן הוי היתר גמור לגבי חולה, משא"כ 'איסור חפצא' דנבילה, שאין האיסור סר מן החפץ מפני סכנת החולה, והוי רק 'דחוויה', ועל כן יותר עדיף לעשות 'איסור גברא' חמור הוא 'הותרה', מלהאכילו 'איסור חפצא' שהוא רק 'דחוויה' אע"ג דהאיסור חפצא קיל טפי עד כאן התוכן דברי הרא"ש שם וכמו שביארו האחרונים כוונתו. וא"כ בנבילה ותרומה נמי ראוי לומר כן. ועל כרחק דגם תרומה איסור 'חפצא' הוא כנבילה, ושפיר הקשה הירושלמי".

ומבואר מדבריו שבאיסור גברא ההיתר לצורך חולה הוא היתר גמור והוכיח זאת ממש"כ הרא"ש שעדיף בשבת לשחוט לחולה ולא להאכיל אותו נבילה ואע"פ שאיסור שבת הוא איסור

סקילה ואילו איסור נבילה הוא רק לאו, והיינו משום שאיסור שבת הוא איסור גברא וממילא כיון שהותר לצורך חולה הותר לגמרי משא"כ איסור נבלה שהוא איסור חפצא. [ואמנם ידוע שיש שחלקו בזה על הרא"ש, ועוד שלפי פשוטות האתוון דאורייתא יצא אליבא דהרא"ש שגם באיסורי דאו' לצורך פקו"נ בשבת הוא בגדר 'הותרה' וידוע שיש רו"א שכתבו שהוא בגדר 'דחוויה', אמנם לעצם הסברא שכתבנו לעיל שבאיסורי דרבנן שהטילו חז"ל על הגברא לא מסתבר שנאמר גדר 'דחוויה', נראה להביא סיעתא מדברי האתוון דאורייתא הנ"ל, ועוד שיש לתרץ זאת ע"פ החילוק שהבאנו לקמן מהאבנ"ז בין איסור דאו' לאיסור דרבנן עיי"ש].

ובריך רחמנא דסייען שאחר שסיימתי לכתוב כל תשובתי מצאתי ממש כדברינו בשו"ת חסד לאברהם תאומים (מה"ת או"ח סי' סז ד"ה ולהיות) ז"ל "והנה הרא"ש ז"ל הביא מה ששאלו להראב"ד ז"ל בחולה שצריך לו בשר בשבת ויש לפניו בשר נבילה אי ישחוט לו או נאכילנו נבילה. והביא בשם הר"מ ז"ל דמוטב שישחוט משנאכילנו נבילה משום דשבת הותרה והוי כחול לגבי פקו"נ משא"כ נבילה דהמאכל עצמו אסור וארי' רביע' עלי'. וכונתו מבואר דשאני שבת דלא חל האיסור על החפץ כ"א על האדם שאסרתו תורה לעשות מלאכה זו וכיון שהותר לו לעשות משום פקו"נ הוי כחול, משא"כ באכילת נבילה דאיסור רביע על החפץ אף שהותר לחולה אין בזה רק דיחוי בעלמא וגם האיסור נשאר על החפץ... ולהנ"ל י"ל לפי מש"כ במקו"א דבאיסור דרבנן אין חלות איסור על החפץ רק שגזרו על האדם שלא לאכול ומה"ט שוגג דידיה לא בעי כפרה דלא קאכיל איסורא כלל... ולכן בחולה הותר לגבי איסור דרבנן ודמי ממש לאיסור שבת ודמי שבות דרבנן לטבל דרבנן".

וכן ראיתי כעין דברינו גם בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' קע ס"ק א ד"ה והאריכו) עיי"ש.

ב. דברי האחרונים שהיתר אמירה לגוי לצורך חולה שאבס"כ הוא בגדר 'הותרה'

ובאמת מצאנו למעשה רבים מגדולי האחרונים שכתבו שהיתר אמירה לגוי לצורך חושא"ס הוא בגדר 'הותרה', דהנה הרש"ש (גיטין ח ב ד"ה דע"י ישראל) כתב ע"פ שיטת הר"ן בדין ריבוי בשיעורים ביו"ט "ומש"כ אבל ע"י עובד כוכבים ניחא דשרי להרבות. ר"ל אפי' לצורך רשות כיון דהיתר גמור לצורך חולה ע"י עובד כוכבים דבחולה לא גזרו וכמש"כ הר"ן שם בטעמא דביו"ט מותר להרבות הואיל דלצורך או"נ היתר גמור". ומבואר ממנו כדברינו שהוא בגדר 'הותרה'.

וכן הוא בשו"ת אבנ"ז (או"ח סי' קיח ס"ק ה) וכמש"כ בזה מילתא בטעמא ז"ל "ולפ"ז נראה דכ"ש בדרבנן במקום שהתירו משום צערא דודאי הותרה לא דחוויה, דלמה לחכמים לגזור איסור ושיהיה נדחה טוב שלא יגזרו כלל במקום צערא ולא יצטרך לדחות איסור. וכן לשון הש"ס גבי גונח מפרק כלאחר יד במקום צערא לא גזרי רבנן, ואינו דומה לאיסור תורה למ"ד דחוויה דאין לשאול למה תעשה התורה איסור וידחה טוב שלא יהיה איסור באופן זה דאין זו שאלה שדברי תורה מוכרחים מחוייבין המציאות עי' בספר תפארת פי"ח, ולמ"ד לא הותרה א"א שלא יהיה איסור כלל ועל כרחק איסור הוא אלא שנדחה, אבל איסור דרבנן אפשר שלא יגזרו במקום זה ולא יהיה איסור כלל כמו קודם שגזרו ובדאי הותרה. ועל כן אפי' אפשר לשנות א"צ לעשות בשינוי. ואף הרמב"ן מודה בזה". וכעין זה כתב גם בשו"ת חלקת יואב (קמא או"ח סי' יד ד"ה אך כל זה בודאי).

ובאמרי בינה (דיני שבת סי' יח) כששו"ט בדין ריבוי בשיעורים בשבת וביו"ט כתב בתוך דבריו "אולם המעיין בר"ן שם יראה דביו"ט דמותר בריבוי שיעורין הוא משום דצורך יו"ט הותרה ולא דחוויה וכיון שהוא בטורח אחת הותר אף תוספתו, משא"כ אצל חולה דשבת דחוויה הוא ולא

הותרה לכך תוספתו כמוהו ומיתסר מה"ת ולא ניתן לדחות אצל חולה, ולפ"ז זה דוקא מה שישראל עושה מלאכה לצורך חולה דזה לא הותרה רק דחוויה אבל מה שהנכרי עושה לצורך החולה דזה ליכא איסור תורה רק חז"ל אסרו אמירה מטעם שבות וכן שלא להנות ממלאכתו אף דלא נעשה שום איסור מלאכה בשבת דהנכרי אינו מצווה לשבות רק חז"ל גזרו מטעם גזירה שלא יאמרו לנכרי כמבו' שבת ובזה כיון שהוא צורכי חולה לא גזרו והותרה בשבת ממילא ליכא איסור במה שהנכרי הרבה בשיעורו". מבואר מדבריו שפשיטא ליה שלצורך חולה לא גזרו חז"ל מעיקרא.

גם בשו"ת לבושי מרדכי (תליתאי סי' ו ס"ק ב) משמע דס"ל שאמירה לגוי לצורך חולה שאבס"כ הוי הותרה. ועי' גם בשו"ת חסד לאברהם תאומים (שם ד"ה ואולם גם).

וכן הגרשז"א זצ"ל בספרו מאורי אש (מהד' חדשה פ"א ענף ו ס"ק ד) כתב "דהנה יש לחקור לשיטת הרמב"ם דכל איסורי דרבנן אסורים הם מן התורה משום לא תסור, א"כ אמאי שרי שבות במקום חולי והא לדעת הרמב"ם איסור דאו' הוא ולא שרי כי אם במקום חולי של סכנה, וע"כ צ"ל כמש"כ השב"ש בש"א פ"ג בשם זהר הרקיע ליישב קושית הרמב"ן על הרמב"ם, דכיון דכל איסורי דרבנן בכלל לא תסור הוא א"כ איך הקילו באיסורי דרבנן לומר ספיקא דרבנן לקולא כיון דכל מה שאסרו חכמים הרי הוא אסור מן התורה, וכתב בס' זהר הרקיע ליישב שכך הורשו מאת מתקני התקנות ללכת בהם לקולא כדי להפריש ביניהם לד"ת הם אמרו והם אמרו, ולפ"ז ה"נ כאן ע"כ צ"ל דמעיקרא בשעת הגזירה לא גזרו כלל על השבות במקום חולי ולגבי חולה לא היתה שום גזירה והרי הוא היתר גמור ולא דחיה, והוי כמו מלאכת או"נ ביו"ט דחשיב היתר גמור וה"נ כאן", ממילא כשעושה איסור דרבנן (כגון אמירה לנכרי) לצורך חולה ס"ל לגרשז"א שהוא בגדר היתר גמור ולא 'דחוויה'. [וע"ע בהערות הגרשז"א על השב שמעתתא (שמ"א פ"ג ס"ק ל)].

וכ"כ בשו"ת דברי יציב (שם ס"ק ד) שדן לגבי אישה לקראת לידה אם יש עליה חיוב לשבות לפני שבת במקום סמוך לביה"ח ע"מ למעט באיסורים, ובתוך דבריו כתב חילוק בין איסורי דאו' לדרבנן שבדרבנן לא העמידו כלל חכמים דבריהם במקום חולי והביא סמך לדבריו מדברי האבנ"ז הנ"ל.

והגר"ש ואזנר זצ"ל כתב בשו"ת שבה"ל (ח"ה סי' לח וע"ע ח"ו סי' לט) ז"ל "...דהנה מה שאמרו שבת קכט צרכי חולה שאב"ס אומר לנכרי ועושה אין הפירוש שחז"ל התירו איסור שבות דאמירה לגוי בחולה שאב"ס אלא שלא גזרו בזה כלל, אב"א משום דאע"ג דנימא בפקד"נ בעלמא דחוויה ולא הותרה כידוע היינו באיסור תורה אבל באיסור דרבנן כה"ג הם אמרו וותרו על גזירתם לגמרי בחולה, ואב"א עדיפא מיני' אמינא דהא רש"י ע"ז טו א כתב דיסוד איסור אמירה לגוי משום ממצא חפצך ודבר דבר שהאמירה לעשות מלאכה דבור של חול הוא, והשתא כמו שדרשו חפצך אסורים וחפצי שמים מותרים ה"נ צרכי חולה אין לך חפצי שמים גדול מזה וא"כ לא שייך כלל אמירה לגוי בגדר איסור ולא שחז"ל דחו איסור בזה". ומבואר דס"ל לשבה"ל דאמירה לנכרי לצורך חולה שאבס"כ הוא בגדר היתר גמור.

וכ"כ הגר"ע יוסף זצ"ל (חזו"ע שבת ח"ג עמ' תיח) שאמירה לנכרי לצורך חולה שאבס"כ הוא בגדר הותרה והביא הרבה מהמקורות שהבאנו לעיל.

ג. האם גם עשיית איסור דרבנן לצורך חולה שאבס"כ הוא בגדר 'הותרה'

פסק השו"ע (סי' שכח סעי' יז) שמותר לישראל לעשות איסור דרבנן בשינוי לצורך חולה שאבס"כ, ויש לעיין אם גם בהיתר זה אמרינן שהוא בגדר 'הותרה' וכמו באמירה לנכרי, או שבכה"ג שהישראל עושה מעשה בידיים הרי זה בגדר 'דחוויה'.

והנה לפי מש"כ לעיל ע"פ דברי הפוסקים דס"ל דכל איסור דרבנן הוא 'איסור גברא' וממילא צ"ל שהוא 'הותרה' והבאנו ראיה לדברינו מדברי חסד לאברהם והאתון דאורייתא, ממילא צ"ל דה"ה לכל איסורי דרבנן דהם בגדר 'הותרה' גם אם נעשים ע"י ישראל.

וכן מוכרח מדברי האבנ"ז והחלקת יואב וסברתם שהבאנו לעיל דבכל איסור דרבנן לצורך חולה הוא היתר גמור, וכן צ"ל גם בדברי שו"ת דברי יציב הנ"ל שהלך בדרכו של האבנ"ז. וכן בדברי הגרשז"א צ"ל הנ"ל כתב בהדיא שגדר הותרה הוא בכל מה שהתירו לצורך חולה שאבס"כ.

וכ"נ לכאור' גם מדברי האמרי בינה הנ"ל דגם באיסורי דרבנן הנעשים ע"י ישראל לצורך חש"אבס"כ יבאר האמרי בינה שהם בגדר 'הותרה' שהרי ביסוד החילוק כתב שאינו איסור תורה אלא שחז"ל גזרו ולצורך חולה לא גזרו, והרי יסוד זה נכון גם ביחס לאיסורי דרבנן הנעשים לצורך חולה שאבס"כ.

ובאמת נראה לדייק כזאת גם בלשון הרש"ש הנ"ל שדבריו נכונים בכל איסור דרבנן לצורך חולה משום "דבחולה לא גזרו" ולכן השווה לדין ריבוי בשיעורים ביו"ט, ומש"כ דבריו ביחס לעושה ע"י גוי אינו בדוקא דה"ה לשאר איסורי דרבנן שהותרו.

ואמנם מדברי הגר"ש ואזנר צ"ל הנ"ל משמע שהדבר נכון רק ביחס לאמירה לנכרי אך ביחס לאיסורי דרבנן שהותרו ע"י ישראל לצורך חולה, זהו עדיין בגדר 'דחוויה', וכמו שמשמע מהמשך דבריו "משא"כ מלאכה שלא כדרכה דלא נשתנה מהות האיסור ע"י שהוא צרכי חולה שאב"ס, וא"כ כיון שהר"ן דימה האי דינא דגונח יונק לשאר חולה שאב"ס שהתירו אמירה לגוי לגמרי כמבואר בדבריו שפיר הקשה דנתיר אם אפשר אמירה ולא נתיר מלאכה שלא כדרכה דאמירה בחולה שאב"ס בגדר הותרה לגמרי, משא"כ מלאכה שלא כדרכה...". וע"ע שם בהמשך דבריו במש"כ לגבי עשייה בשינוי ע"י ישראל.

ואף שיש לעורר שהשבה"ל מיירי כאן בעושה איסור דאו' בשינוי ולא בעושה איסור דרבנן ולכאור' היה ניתן לומר שבאיסור שבמהותו הוא דרבנן גם הוא יסכים שהוא בגדר 'הותרה', אך לענ"ד אין זה משמעות דבריו וביחוד לפי מה שהבאנו לעיל מדבריו שמה שמקל באמירה לנכרי לצורך חולה משום שהוא בכלל צרכי שמים, וע"ע בשבה"ל (ח"ח סי' פ).

וכ"כ הגר"ע יוסף צ"ל בחזו"ע (שבת ג עמ' תיז) לחלק בין עשיית איסור דאו' ע"י גוי לצורך חולה שאין בו סכנה שהיא בגדר 'הותרה', ואילו עשיית איסור דרבנן ע"י ישראל לצורך חולה בגדר 'דחוויה'. [ולענ"ד יש לעורר בדבריו על מש"כ שם שכן היא דעת האמרי בינה, רש"ש והגרשז"א. ובענ"ד דבריו קשים שהרי הגרשז"א כתב בהדיא שגם הנעשה ע"י ישראל הוי 'הותרה' וכ"נ מדקדוק דבריהם של הרש"ש והאמרי בינה וכנ"ל וצ"ע].

ונלענ"ד שכדעתם היא גם דעת הישוע"י (סי' שכח סוף ס"ק ב) שכתב שפשוט שכשהתירו לעשות איסור דרבנן ע"י ישראל לצורך חולה שאב"ס הוא בגדר 'דחוויה' ולא בגדר 'הותרה' וכל שיכול יש לו למעט באיסור עיי"ש. ונראה לבאר גם בכוננתו שדיבר דוקא בישראל העושה איסור דרבנן, אך בעושה ע"י גוי לכאור' גם הוא יודה להתיר (דאל"כ היה לו לכאור' להשמיענו רבותא טפי דאפי' בעושה ע"י גוי הוי 'דחוויה') וממילא שיטתו אחת היא עם שיטת השבה"ל והחזו"ע. [ויש קצת להעיר בדבריו ממש"כ הישוע"י בדיני ערובי תבשילין (סי' תקכו ס"ק ז) שם משמע קצת

כחילוק שכתבנו בתחילת דברינו בין איסור גברא לחפצא. אחר זאת ראיתי מש"כ הישוע"י (ס"ס שכח ד"ה והנ"ל) לחלק בין איסור דרבנן שאין לו עיקר מהתורה שאז אמירנן בו הותרה לגבי חולה, ובין איסור דרבנן שיש לו עיקר מהתורה דאז אמירנן בו דחוויה, וצריך לי עוד עיון בשיטת הישוע"ע ואכמ"ל.]

וע"ע בדברי הגר"י זילברשטיין שליט"א בספר מלכים אומניך (עמ' קכה-קכז) מה ששו"ט בכל זה.

ד. קושיה מהצורך לעשות את האיסור דרבנן לצורך חולה שאין בו סכנה בשינוי

ואמנם על מש"כ בשם רוב הפוסקים שגם בעשיית איסור דרבנן לצורך חולה שאבס"כ הוא בגדר הותרה, יש לכאור' להקשות קושיה רבה, שהרי השו"ע (סי' שכח סע' יז) הביא ד' שיטות מה התיירו לצורך חולה שאבס"כ, והכריע שם השו"ע כדעת הרמב"ן "שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי, ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי". וכן ביארו ופסקו שם הט"ז (ס"ק יב), מג"א (ס"ק יד), גר"א (ס"ק מא), מלבושי יו"ט (ס"ק ה), א"ר (ס"ק טז), תהל"ד (סי' שכח אות כב) ומשנ"ב (ס"ק נז) שהכרעת השו"ע כדעת הרמב"ן. [ודלא כלבוש (סע' יז) וב"ח (עמ' תצו סוף ד"ה עוד) שביארו אחרת את הכרעת השו"ע.]

וא"כ יקשה דא"ת שההיתר לצורך חולה שאבס"כ הוא בגדר 'הותרה' ממילא משמעות הדבר שחז"ל לא גזרו כלל גזירתם במקום חולה שאבס"כ, וכמש"כ בהדיא חלק מהאחרונים שהבאנו לעיל, וא"כ יקשה מ"ט צריך לעשות את המעשה בשינוי ע"מ לצמצם את האיסור דרבנן, שהרי בכה"ג אין כלל שום איסור.

וראה במשנ"ב (סי' שכח ס"ק נ) שדווקא כשבא לבאר את השיטה הראשונה המתירה לעשות איסור דרבנן כדרכו לצורך חולה שאבס"כ ביאר המשנ"ב "אפי' בלא שינוי ומטעם דס"ל דבמקום חולי לא גזרו", אך ביחס לדעה השלישית שבשו"ע (שכמותה נפסק) לא כתב שבמקום חולי לא גזרו.

והנה אמת שמלשון הרמב"ן (ע"ז כח ב והוא יסוד פסק השו"ע הנ"ל) כשכתב לבאר שצריך לעשות לצורך חולה שאב"ס את המעשה בשינוי, כתב על זאת "משו"ה הוא דכל היכא דאפשר לשנויי משנינן" ומשמע דהיכן שא"א לעשות את השבות בשינוי יהיה מותר לעשותו כדרכו. וכ"כ בחי"א (כלל סט סע' יב) "ואם א"א ע"י שינוי ולא ע"י נכרי מותר לעשות כדרכו כן נראה ל". וכ"נ גם מהמשנ"ב (ס"ק קב) שדן לגבי מי שיש לו כאב גדול בשיניים וכתב ע"פ החי"א הנ"ל דאם א"א ע"י שינוי יכול לשים הרפואה בלא שינוי.

אך גם לפי"ז לא מצאנו תירוץ לקושייתנו שהרי עדיין עומדת לפנינו השאלה מדוע היכן שאפשר צריך לעשותו בשינוי, והרי אמרנו שבכה"ג לא גזרו כלל חכמים.

ועוד יש לעורר בזה דהנה בספר תיו יהושע (אות א סע' ח), שש"כ (פל"ג סע' ב) ומנוחת אהבה (ח"א פכ"א ס"ק 165) כתבו שאם אפשר לעשות את צרכיו של חולה שאין בו סכנה ללא כל עשיית איסור אין היתר לעשות לו בדרך איסור.

ולכאור' היה לנו להקשות שהרי לפי הרבה מהפוסקים צרכי החולה הם בגדר 'הותרה', וא"כ ממילא היה לנו לומר שאין כאן כלל איסור וגם כשיכול לעשותו בדרך היתר לא יעשנו בדרך איסור.

[ויש עוד להוסיף בזה ממש"כ בשו"ת דובב מישרים (ח"ב סי' לט ד"ה ובגוף) ללמוד מהמג"א "דרק לענין איסור אחר כגון נבילה מותר לדעת הרא"ש לחלל השבת משום דאיסור שבת הותר לגבי חולה, אבל באיסור שבת גופא אם אפשר להצילו באיסור קל אינו רשאי לעשות האיסור החמור", ואף שבעניתי לא הבנתי מנין הוכיח זאת הדובב מישרים בדברי המג"א, אך דעתי היא

כאין לפני דעת הדובב מישרים, ולפי דבריו יצא שאף אם נאמר 'הותרה' בפקר"נ, עדיין ישנו חיוב למעט באיסורי שבת לצורך הפקר"נ].

ה. תירוץ הקושיא הנ"ל ע"פ שיטת הקרית ספר

ונלענ"ד לבאר בזאת בכמה דרכים, ראשית יש לבאר ע"פ מש"כ המב"ט בקרית ספר לגבי פקר"נ בדין דמאכילין אותו הקל הקל (מאכ"א סוף פי"ד) "האוכל מאכל אסור מפני הרעב חייב אא"כ היה תועה במדבר ואין לו מה יאכל אלא הוא דמותר מפני סכנת נפשות דכתיב וחי ודרשינן ולא שימות בהם וכן עובר שהריחה מאכל אסור מאכילין אותה ששניהם בסכנה האשה והעובר. וכן כל מי שמסוכן מאכילין אותו דברים אסורים. ונראה דהא דאמרין מאכילין הקל קל תחלה לא הוי אלא מדרבנן דמדאו' אין לך דבר חמור שעומד בפני פקר"נ אלא ע"ז ג"ע ש"ד כדלפינן להו בדוכתייהו הא שאר איסורין כולוהו אין עומדין בפני פקר"נ".

ובפשטות נראה כוונתו דמה שמתירים איסורי תורה במקום פקר"נ הוא בגדר 'הותרה' דמדאו' אין לך דבר חמור שעומד בפני פקר"נ, ואעפ"כ חז"ל גזרו להאכילו הקל תחילה, והיינו דאע"פ שמדאו' הדברים הותרו לגמרי אעפ"כ לעיתים הצריכו חכמים לצמצם בעשיית האיסור היכן שהדבר ניתן.

ועי' גם בקובץ שיעורים (כתובות סי' יג) ושו"ת דברי יציב (או"ח סי' רסג) שנראה שנקטו לעיקר כדעת המב"ט דהוי דרבנן, ועי' בשו"ת שו"מ (רביעאה ח"א סי' מב) ובשו"ת מנח"ש (קמא סי' ז ענף א ס"ק ו ד"ה וגם נלענ"ד) וע"ע באו"ש (מאכ"א פי"ד סוף הי"ד).

ונראה כעין שיטתו גם מהמג"א שלגבי מש"כ השו"ע (סי' של סע' א) בדין יולדת שבכל מה שניתן לשנות משנים כתב המג"א (ס"ק ג) "ואפי' למ"ד בסי' שכח סע' יב דלא בעי' שינוי הכא שאני מפני שכאב היולדת דברי טבעי הם ואין א' מאלף מתה מחמת לידה לפיכך החמירו לשנות", והיינו דאף א"ת 'הותרה' ומדאו' לא נאסר כלל, בכל זאת ישנם מקרים שחכמים החמירו להצריך לעשות ע"מ לצמצם את האיסור וכגון ביולדת שסכנתה מועטת. וכעין זה כתב גם המשנ"ב (סי' של ס"ק ה).

ועוד נלענ"ד שכעין שיטתם היא גם שיטת השאג"א דאיתא בגמ' יומא (ו ב) "איתמר טומאת המת רב נחמן אמר הותרה היא בציבור ורב ששת אמר דחווה היא בציבור. היכא דאיכא טמאין וטהורין בההוא בית אב כו"ע לא פליגי דטהורין עבדי טמאין לא עבדי, כי פליגי לאהדורי ולאתויי טהורין מבית אב אחרינא, רב נחמן אמר היתר היא בציבור ולא מהדרין, ורב ששת אמר דחווה היא בציבור ומהדרין. איכא דאמרי אפי' היכא דאיכא טמאין וטהורין בההוא בית אב פליג רב נחמן ואמר עבדי נמי טמאין דכל טומאת מת בציבור רחמנא שרייה". ומבואר בלישנא קמא דאף א"ת 'הותרה' בכל אופן היכן שאפשר לעשותו בהיתר אין לעשותו באיסור.

והשאג"א בספרו גבורת ארי על הגמ' הנ"ל כתב בביאור טעם הדבר דלכו"ע טהורין עבדי ז"ל "נ"ל דזה אינו אלא מדרבנן למ"ד הותרה דודאי מן התורה אין סברא לחלק בין ההוא בית אב לבית אב אחר". וממילא נלענ"ד ששיטת השאג"א ושיטת המב"ט אחת היא, דאף במקרים ששייך מדאו' גדר 'הותרה' ואין כאן איסור כלל, בכל זאת פעמים שחכמים גזרו גם במקרים שכאלו לעשות ע"מ לצמצם את האיסור. וע"ע בתה"ל"ד (סי' שכח ס"ק ד וס"ק טז) במש"כ גם הוא ללמוד מהגמ' יומא הנ"ל.

[מצאתי בהגהות ר' שמואל מרובזעוין על הר"ף (ביצה ט ב ר"ן ד"ה ומיהא) שכתב שגם במקום פקר"נ מה שאנו אומרים ששבת דחווה ולא הותרה היינו מדרבנן אך מדאו' ודאי שהותרה, וע"ע

מש"כ סברא דומה בשו"ת דובב מישרים (ה"ב סו"ס לט) ואפשר שגם שיטתם היא כשיטת המב"ט הנ"ל וצ"ע.]

ע"פ כל הנ"ל נשיב על שאלתינו דאע"פ שאיסור דרבנן לצורך חולה שאבס"כ הוא בגדר 'הותרה' ולא נאסר במקום פקו"נ, בכל זאת חכמים גזרו לעשותו בשינוי כל היכא דאפשר.

ו. תירוץ הקושיא הנ"ל ע"פ בירור שיטת הרמ"א בעשיית איסור דרבנן לצורך חולה

שאבס"כ

ביאור נוסף בזה נלענ"ד ע"פ יסוד ההיתר לעשות איסור דרבנן לצורך חולה שאבס"כ, דהנה כפי שהזכרנו לעיל דעת השו"ע (סי' שכח סע' יז) שאין להתיר לחולה שאבס"כ אלא עשיית איסור דרבנן בשינוי (אא"כ א"א לעשותו בשינוי וכו"ל).

ואמנם בדעת הרמ"א בזה מצאנו מעת מבוכה, דהנה כתב הרמב"ם (שבת פ"ב ה"י) "חולה שאב"ס עושין לו כל צרכיו ע"י גוי, כיצד אומרין לגוי לעשות לו והוא עושה לבשל לו ולאפות ולהביא רפואה מרשות לרשות וכיוצא באלו, וכן כוחל עיניו מן הגוי בשבת אע"פ שאין שם סכנה, ואם היו צריכים לדברים שאין בהן מלאכה עושין אותן אפי' ישראל, לפיכך מעלין אזנים בשבת ומעלין אנקלי ומחזירין את השבר וכל כיוצא בזה מותר".

וביאר המ"מ (שם) ששיטת הרמב"ם היא דבחולי הכולל כל הגוף שאין בו סכנה וכן בחולי באבר אחד שיש בו סכנה מותר לעשות שבות כדרכו ואסור לעשות איסור דאו', ואם הוא חולה באבר אחד ואין בו סכנה אסור אפי' לעשות איסור שבות. ושיטת הרמב"ן שלחולה שאין בו סכנה ואין בו סכנת אבר התירו רק עשיית שבות בשינוי. ואם יש בו סכנת אבר מותר לעשות שבות כדרכו. ושיטת הר"ף כשיטת הרמב"ם להתיר לעשות שבות כדרכה לצורך חולה שאב"ס, ושיטת הרשב"א כרמב"ן שלא התירו אלא שבות בשינוי.

וכן ביאר הטור בשיטת הרמב"ם שמתיר שבות כדרכו, וכ"נ להוכיח גם ממש"כ הרמב"ם (שבת פכ"א הי"ד) "המולל מלילות מולל בשנוי כדי שלא יראה כדש, היונק בפיו פטור, ואם היה גונח מותר לו לינק בפיו מפני שהוא מפרק כלאחר יד ומשום צערו לא גזרו ואע"פ שאין שם סכנה". והיינו שדי במה שהוא שבות אחד ע"מ להתירו לצורך חולה שאבס"כ.

ואמנם הב"י (סי' שכח עמ' תצו-תצז) הקשה על ביאור המ"מ והטור לדברי הרמב"ם ממש"כ הרמב"ם "וכן כוחל עיניו מן הגוי בשבת אע"פ שאין שם סכנה", והרי כחילת העין היא איסור דרבנן ואם נאמר שהרמב"ם מתיר איסור דרבנן כדרכו לצורך חולה שאב"ס א"כ מדוע צריך לעשות זאת ע"י גוי. ולכן מבאר הב"י דלדעת הרמב"ם אין חילוק בין חולי הכולל כל הגוף לאינו כולל כל הגוף, ובכולם התירו אמירה לנכרי ומה שהתירו שבות ע"י ישראל היינו בדברים שאינם שבות הנאסר אטו דאו', ואין רפואתם ע"י שחיקת סממנים, אך מה שהוא אטו דאו' וכגון כוחל עינו דדומה לכותב דאו' אסור וכן להתרפא בסם נאסר אטו חשש שחיקת סממנים דאו'. בדומה לביאור הב"י ברמב"ם ביאר גם הט"ז (ס"ק ז). [לפי"ז יוצא שהרמב"ם מחמיר מאוד ואפי' בסכנת איבר שפשיטא לראשונים להתיר שבות כדרכו, אוסר הרמב"ם אא"כ היה מדובר בשבות שאינו דומה למלאכה ואינו נעשה ע"י שחיקת סממנים].

איברא דהדרכ"מ (ס"ק ח ובארוך ס"ק יז) העיר על דברי הב"י "ואין דבריו מוכרחים לדחות על ידן פירוש המ"מ וכן נראה דעת הטור שפשט ספיקות הרא"ש מדברי הרמב"ם א"כ דעתו כדעת המ"מ להקל וכתב ב"י וכן דעת הרשב"א דבחולה שאין בו סכנה מותר לישראל לעבור שבות דרבנן דלא כהר"ן פרק שמנה שרצים שפסק להחמיר ולכן נ"ל דנקטינן לקולא מאחר דספיקא

דרבנן הוא כל שכן שנראה שרבו המתירין...". ומשמע דס"ל להתיר איסור דרבנן כדרכו בלא שינוי גם לצורך חולה שאין בו סכנה.

ואמנם על מה שפסק השו"ע (סע' יז) להתיר רק ע"י שינוי לא העיר הרמ"א כלום, ומשמע לכאורה שחזר בו ממש"כ בדרכ"מ. אך בהמשך הסימן (סע' לז) העיר הרמ"א על דברי השו"ע ביחס לדין מאכל חולים, דחולה שאין בו סכנה מותר לו לאכול מאכל חולים כדרכו ולא הצריך בזה שום שינוי. והט"ז (ס"ק כה) הקשה על הרמ"א דהרי קיי"ל בסע' יז דלחולה שאב"ס מותר דווקא אמירה לנכרי או שבות בשינוי וא"כ מדוע הרמ"א מתיר לו לאכול מאכל חולים כדרכו הרי יש בזה איסור שבות של גזירת שחיקת סממנים (שגזרו על כל הרפואות). ובמחצה"ש (על המג"א ס"ק מד) כתב לבאר דכוונת ההיתר בסע' לז דווקא בעושה ע"י שינוי.

ואמנם בשו"ת חלק"י (או"ח סי' קנג ס"ק א) כתב בביאור שיטת הרמ"א שמדבריו בדרכ"מ מוכח שהעיקר להלכה כדעת המ"מ והטור להתיר לעשות שבות כדרכו, וצ"ל דהרמ"א באמת ס"ל להתיר עשיית איסור דרבנן בלא כל שינוי ומה שלא העיר בסע' יז הוא משום שסמך על מש"כ בסע' לז להתיר שבות כדרכו.

וא"כ לפי"ז נבאר בקושייתנו הנ"ל דקיימ"ל לכל אותם הפוסקים (הסוברים שעשיית איסור דרבנן לצורך חולה שאבס"כ הוא בגדר 'הותרה') כדעת הדרכ"מ שמותר לעשות לצורך חולה שאבס"כ איסור דרבנן כדרכו, וא"צ לעשות שינוי.

ובאמת כ"נ מסוף דברי האבנ"ז הנ"ל שאחר שביאר את החילוק בין דאו' לדרבנן ומדוע בדרבנן ס"ל לכו"ע שהוא הותרה סיים בזה "אבל איסור דרבנן אפשר שלא יגזרו במקום זה ולא יהיה איסור כלל כמו קודם שגזרו, ובודאי הותרה. ועל כן אפי' אפשר לשנות אין צריך לעשות בשינוי, ואף הרמב"ן מודה בזה", ומשמע דבעושה איסור דרבנן לצורך חולה שאבס"כ א"צ כלל לשנות, ועוד שהאבנ"ז אומר זאת בהדיא אפי' בשיטת הרמב"ן, והרי הרמב"ן הוא מקור שיטת השו"ע במש"כ שעושה לצורך החולה שאבס"כ בשינוי וכנ"ל.

ז. דחיית התירוץ הנ"ל בביאור שיטת הרמ"א בחולה שאין בו סכנה

אמנם לענ"ד זה קשה דראשית פרט לחלק"י לא ראיתי מי מהפוסקים שדן בהדיא בדין זה וכתב להתיר לעשות איסור דרבנן לצורך חולה שאבס"כ בלא שינוי גם היכא דאפשר לשנות, אלא משמעות דבריהם שצריך שינוי וכפסק השו"ע (ורק היכן שא"א לשנות התירו בלא שינוי וכמש"כ לעיל בשם החי"א והמשנ"ב). וא"כ נלענ"ד לומר שכל מי שאומר שדינינן ליה 'הותרה' יחלוק על פסק זה הוא לענ"ד דוחק. ועוד שאף לפי דברי החלק"י עדיין תקשה קושייתנו לדעת השו"ע עצמו שכן מצריך שינוי.

ועוד שגם בדעת הרמ"א נלענ"ד שאין העיקר כביאור החלק"י, אלא העיקר בביאור דברי הרמ"א ע"פ דברי הגר"א (ס"ק סב) והמשנ"ב (ס"ק קכא) שס"ל שהרמ"א מודה שהיכן שאפשר יש לעשות את האיסור דרבנן בשינוי ואעפ"כ לא קשה ממש"כ הרמ"א בסע' לז כיון שגזירת שחיקת סממנים לא שייכת כלל בחולה שאב"ס¹ ולכן מותר לו לאכול מאכל חולים דהרי כל האיסור במאכל חולים הוא משום שחיקת סממנים ובחולה שאב"ס לא גזרו. וכמש"כ שם המשנ"ב בהדיא "פי' לאכול ולשתות דברים שאין מדרך הבריאים לאכול ומסתימת דברי הרמ"א משמע שא"צ אפי' שיהיה א"י מושיט לו אלא מותר לו ליקח בעצמו ואע"ג דפסקינן לעיל סע' יז

¹ ובעצם הדבר אם גזירת שחיקת סממנים שייכת בחולה שאבס"כ נחלקו הראשונים והאחרונים וכתבתי בזה במקום אחר ואכמ"ל.

כדעה ג' דשבות שיש בו מעשה אסור ע"י ישראל ואינו מותר כ"א ע"י שינוי צ"ל דשאני התם שמייירי במלאכות דרבנן או בדברים שמחזי כעין מלאכה אבל הכא דאין בזה משום סרך מלאכה דהא לבריא מותר ורק למי שיש לו מיחוש גזרו משום שחיקת סממנים בחולה גמור לא גזרו.¹ [ואף בדברי האבנ"ז שאמר דבריו בשיטת הרמב"ן והוציא הבנת דבריו מההסבר המקובל בפוסקים, נעלנ"ד שדבריו קשים שהרי הם סותרים את דברי עצמו באג"ט (טוחן סעי' יז אות לח) ששו"ט הרבה בביאור שיטות הרמב"ן והר"ן בדין חולה שאבס"כ (עיי"ש ס"ק י-יג) ואח"כ (ס"ק יד) הוסיף בזה "ודע דהרמב"ן בחי' לע"ז יש לו שיטה אחרת, דבחולה שאבס"כ אע"ג דאין מחללין עליו במלאכה שהיא של תורה, באיסור דרבנן מחללין. דהא צורכי חולה שאין בו סכנה אומר לגוי והוא עושה ולא שאני לן בין שבות דלית בי' מעשה לשבות דאית בי' מעשה. וכן אמרינן בגונח יונק חלב משום דכלאחר יד לא גזרו בי' רבנן. והוא היפוך ממש"כ בספר תורת האדם דשבות דאית בי' מעשה כי אורחי' לא שרינן אלא באית בי' סכנת אבר... ולהלכה פשיטא דכפסקו בתורת האדם נקטינן". ומבואר באג"ט דאף שישנה סתירה בין דברי הרמב"ן בחי' לע"ז ובין דבריו בתוה"א בשאלה אם עושים את השבות לצורך החולה שאבס"כ בשינוי או כדרכו, הרי שלדינא נקט האג"ט לחומרה כדברי הרמב"ן בתוה"א, ומכאן לכאור' סתירה למסקנתו באבנ"ז שהבאנו לעיל וצ"ע.]

ח. תירוץ הקושיא הנ"ל ע"פ הגדרת "צורך"

ולכן נלע"ד תירוץ נוסף והוא ע"פ הגדרת "צורך" חולה שאין בו סכנה, דאפשר דס"ל לשו"ע שכיון שאפשר להשיג את הצורך של החולה שאבס"כ ע"י עשיה בשינוי, ממילא עשייתו כדרכו בלא שינוי אינה נחשב "צורך" חולה שאבס"כ.

ונראה שלזה נתכוון הישוע"י במש"כ לגבי פקו"נ (ס"ס שכח ד"ה תמן) ז"ל "ונ"ל דבאמת לכאור' כיון שהתורה התיירה שהחולה יאכל מאכל של איסור מה חילוק יש אם אוכל זית אחד או הרבה בבת אחת הרי מצוה קעביד באכילתו, ובשלמא הא דמאכילין אותו הקל הקל אין בזה צורך החולה כלל שיאכל דבר חמור אבל כאן מה בין כזית ראשון לשני הרי אכילת הסית השני מוכרח לו כמו הזית הראשון ומה בין ראשון לשני", וע"ע מה שהוסיף לבאר כעין זה בשיטת הר"ן עיי"ש.

ונראה קצת ראייה לזה גם ממש"כ המשנ"ב (סי' שכח ס"ק נא וס"ק נד) דכל שהתרנו לישראל לעשות לצורך חולה שאבס"כ (וכגון איסור דרבנן בשינוי) מותר לישראל לכתח' לעשותו וא"צ לעשותו ע"י גוי אפי' אם יש לו יכולת לעשותו ע"י גוי, והרי א"ת שכל עשייה ע"י ישראל היא בגדר 'דחוייה' ממילא יש לנו להעדיף אמירה לגוי שהיא היתר גמור ולא עשיית איסור דרבנן בשינוי שהוא רק 'דחוייה'. אלא צ"ל שכשעושה בשינוי הוא 'צורך' לחולה שאבס"כ וממילא גם הוא בגדר 'הותרה' ואין הבדל בינו ובין אמירה לגוי, אך כשעושה כדרכו דבר שאפשר לעשותו בשינוי ממילא העשייה כדרכו אינה בגדר 'צורך' ולא הותרה וכו"ל.

לפי"ז נבאר גם את דברי המשנ"ב (שם ס"ק צו) לגבי צפורן שפירשה רובה שהשו"ע (סעי' לא) כתב "צפורן שפרשה וציצין שהן כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע סביב הצפורן, אם פרשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו, להסירן ביד מותר...", ובמשנ"ב ביאר בזה "דכיון שפירשו רובן קרובין לינתק וכתלושין דמיא הלכך במקום צערא לא גזרו רבנן כשהוא מסירו ע"י שינוי דהיינו בידו", והיינו שדווקא כשעושה ע"י שינוי לא גזרו בו כלל חכמים.

ולפי דברינו גם יובן היטב מה שהבאנו לעיל שבמקרה שא"א לעשותו בשינוי מותר לעשותו כדרכו, והיינו משום שבכה"ג העשיה כדרכו היא כן 'צורך' החולה שאבס"כ.

ונלענד מעין ראייה לדברינו מדין ריבוי בשיעורים לצורך חולה שיש בו סכנה, דאסור לרבות בשיעורים כשעושה איסור לצורכו וכמו שפסק השו"ע (סי' שכח סע' טז) והיינו דכיון שאינו צריך את השיעור היותר גדול ממילא אינו נחשב 'צורך' החולה ואסור לעשותו. [אמנם ראייה זו מהני דווקא למ"ד ששבת הותרה אצל פקו"נ אך למ"ד דחוויה אין מכאן ראייה לנ"ד וע"ע בשו"מ (שם ד"ה והנה כ"ז אם).

ויש לעורר בכל זה גם ממה שמצאתי להגר"ב פרענקל תאומים בשו"ת עטרת חכמים (או"ח סי' ד ד"ה אמנם לכאור' קשה וד"ה ואם נכון) דס"ל שאף למ"ד ששבת 'הותרה' אצל פקו"נ הרי שאם היה ניתן להכין מבעו"י ולמנוע את החילול ולא הכינו שוב אינו אלא בגדר 'דחוויה' ומחויב לצמצם בעשיית האיסור, ואכמ"ל.

וע"ע בשו"ת חסד לאברהם תאומים (מה"ת או"ח סי' סז ד"ה ולפענ"ד נראה ברור).

ט. דחייה למש"כ ע"פ הגדרת 'צורך'

אמנם למעשה נלענד לדחות את מה שהצענו לבאר ע"פ הגדרת 'צורך', שהרי הגדרה זו מפקיעה את כל הנפק"מ שבין 'הותרה' ל'דחוויה' ומנוגדת למה שהסבירו הפוסקים בדין זה, דהנה בשו"ת התשב"ץ (ה"ג סי' לז* ד"ה ואף) בבואו לבאר את החילוק בין הותרה לדחוויה בדין פקו"נ בשבת כתב "שזהו מה שיש בין דחוויה להותרה שאם היא דחוויה לא מחללינן אלא אם א"א בדבר אחר ואי אמרינן הותרה לא מהדרינן אהיתירא ודחינן לה להדיא". והרי לפי דברינו גם היכן שאומרים 'הותרה' "לא מחללינן אלא אם א"א בדבר אחר" (דאל"כ אין זה מוגדר כ'צורך' החולה וכנ"ל), וממילא לפי דברינו אין כל נפק"מ אמיתית בין 'הותרה' ל'דחוויה'.

ובאמת יש להוכיח כזאת גם מלשון הרשב"א בתשובה (ח"ז סי' שמג) ז"ל "שהשבת דחוויה היא אצל החולים משום שנאמר וחי בהם ולא שימות בהם אבל לא הותרה אצלם כיצד הרי שבשל לה ער"ש מבעו"י ובליל שבת אחר עבור קצת שעות מן הלילה הוצרכה לאכול אין אומרים נשחוט ונבשל בשבת שהשבת מותרת אצלה ושבת כחול שוויה רבנן לגבי מסוכן ויולדת אלא די לה במה שבשלו לה מבעו"י סמוך לחשכה שעדיין אותו תבשיל כבן יומו הראוי לחולים הוא", ומשמע שדווקא משום שקיימ"ל 'דחוויה' (לדעת הרשב"א) איננו אומרים שהשבת היא כחול לגבי המסוכן, אך למ"ד 'הותרה' באמת נאמר שהשבת היא כחול לגבי המסוכן ואפי' אם בישלו עבורו אוכל מבעו"י מותר יהיה לבשל עבורו אוכל אחר בשבת².

וכ"נ גם מלשון שו"ת רמ"א (סי' עו) שכתב "ועוד ראייה מענין פיקו"נ דכתבו הרמב"ם פ"ב מהל' שבת והטור דשבת הוא אצלו כחול גמור, ולכן כתב הטור דשוחטין לחולה ולא מאכילין אותו נבילה, משום שהוא אצלו כחול גמור לכל הצורך לו וכ"כ הרא"ש סוף יומא בשם מוהר"ם. א"כ אנו רואין דאין מדקדקים באיסור פיקו"נ לעשות האיסור הקל מאחר שהוא כחול".

ועי' כעין זה גם בהגהות חכמ"ש (סי' שלא סע' ט) שכתב ג"כ כהתשב"ץ בביאור החילוק בין 'הותרה' ל'דחוויה', וכתב שדווקא למ"ד 'דחוויה' אנו אומרים "אבל כיון שיש דרך היתר שוב לא נקרא פקו"נ כלל וכל דלא הוי פקו"נ לא הותר" אך למ"ד 'הותרה' אין כאן איסור כלל וא"צ לכל זה.

ולכן נטיית דעתי העניה היא ע"פ שיטת המב"ט וסיעתו דאף היכן שקיימ"ל 'הותרה' פעמים שחכמים גזרו לעשות ע"מ לצמצם את האיסורים הנעשים לצורך החולה.

² וקצת צ"ע בלשון "שויה רבנן" שכתב הרשב"א, שהרי דין 'הותרה' במקום פקו"נ הוא דין תורה ולא דרבנן ואכמ"ל.

י. הכנה מלפני שבת ע"מ להימנע מעשיית איסור לצורך חולה

כל דברינו עד כאן נאמרו ביחס לעצם עשיית האיסור בשבת לצורך החולה, אמנם עדיין מוטל עלינו לברר האם ישנו חיוב להתכונן מער"ש ע"מ שלא יצטרך לעשות איסור דרבנן לצורך החולה שאין בו סכנה.

והנה בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' קע ס"ק ד) כתב שכיון שלגבי איסורי דרבנן מה שהתירו לצורך חולה שאין בו סכנה הוא בגדר 'הותרה' ממילא אין כל חיוב לטרוח מבעו"י ע"מ לצמצם את האיסור.

ואמנם לענ"ד עדיין יש לדון בזה, דהנה כבר הבאתי בספרי שו"ת בגדי שש (ח"א סי' מב ס"ק ט) מה שיש להוכיח שהב"י והרמ"א פסקו את טעמו של הרז"ה דמה שאסור להפליג בים ג' ימים קודם שבת הוא משום "דים מקום סכנה הוא וג' ימים קודם השבת קמי שבתא מיקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פקו"נ". והבאנו שם מהמג"א (סי' רמח ס"ק יג) והמשנ"ב (שם ס"ק כה) שדין זה נכון גם אם הדבר כרוך רק באיסורי דרבנן.

ולכא' היה נראה ללמוד מדין מפליג בים ויוצא בשיירה לדין חולה דכל שיכול לעשות מער"ש למנוע את צורך החילול בשבת לצורך החולי מוטל עליו לעשותו, וכדמות ראייה לדברינו ממש"כ התשב"ץ (ח"א סי' כא) ע"פ דברי הרז"ה הנ"ל "ומכאן אני אוסר למול את הגר בחמישי בשבת כדי שלא יבא יום ג' למילה בשבת ויצטרכו לחלל עליו שבת כדאיתא במס' שבת בפ' ר"ע וה"ה לתינוק שחלה ונתרפא בחמישי בשבת והיה אפשר למול חד בשבת שממתינין לו עד למחר כיון שלא יכלו להמולו בזמנו ולפ"ז ה"ה להפריש במדברות ולכל מקום הסכנה שאדם עתיד לחלל את השבת", ודברי התשב"ץ הובאו בב"י בבדק הבית (יר"ד סי' רסח).

איברא דלכא' אין לימוד זה מדין מפליג בים לדין חולה מוכרח, דראשית הרי רבים מהפוסקים כתבו לחלוק בההיא דינא על התשב"ץ וס"ל שמותר למול גם גר או ברית דחוויה ביום חמישי עי' ש"ך (יר"ד סי' רסו ס"ק יח), מג"א (סי' שלא ס"ק ט) ברכ"י (סי' רמח ס"ק א) ועוד.

ואמנם אין לומר שהתשב"ץ אמר דבריו להחמיר משום דס"ל ששבת דחוויה במקום פקו"נ, ואילו באיסור דרבנן לצורך חולה שהוא לדעת רוב הפוסקים מדין 'הותרה' אפשר שלא יאמר התשב"ץ שצריך להתכונן מראש ע"מ שלא יבוא לידי עשיית האיסור דרבנן. זה אינו שהרי התשב"ץ (ח"ג סי' לז*) כתב בהדיא ששבת 'הותרה' במקום פקו"נ.

אמנם בדעת רז"ה עצמו אפשר שיש לומר כן דס"ל ששבת 'דחוויה' במקום פקו"נ וממילא דווקא שם החמיר, אך כשעושה איסור דרבנן לצורך חולה שאבס"כ שהוא בגדר 'הותרה' לרוב הפוסקים אפשר שלא החמיר הרז"ה.

ומצאתי סימוכין לדברינו בדברי הגר"ש קלוגר זצ"ל בחכמ"ש (סי' שלא סע' א) שכתב ששיטת הרז"ה (שעליה בנה התשב"ץ את דבריו) היא משום דס"ל ששבת 'דחוויה', ואילו שיטת הרמב"ן (שלקמן הבאנו שדבריו הם יסוד שיטת החולקים על רז"ה) הוא משום דס"ל ששבת 'הותרה' במקום פקו"נ. ולפי"ז נאמר שבנ"ד בדברים שהותרו לצורך חולה שאבס"כ שלדעת רוב הפוסקים הוא בגדר 'הותרה' וכן"ל, ממילא אפשר שגם רז"ה והתשב"ץ יודו שא"צ להתכונן מעיקרא ע"מ למנוע עשיית האיסורים בשבת. [אמנם עי' במנח"ש (שם ענף ב ס"ק ו ד"ה ומה שנראה) שהביא סברא זו וכתב שאינה מוכרחת].

ועוד שראיתי בקובץ שיעורים (שם) שמתחילה כתב ללמוד מדין המפליג בים לדין חולה שמאכלים אותו הקל הקל שה"ה שיש להתכונן מראש ע"מ למעט האיסור, אלא שאח"כ כתב לדחות זאת ז"ל "ואפשר כיון שבתוך ג' ימים קודם אסור מדרבנן לפרוש בשיירא, והטעם

דנראה כמתנין לחלל שבת ה"נ נראה כמתנה לאכול נבילות ומדרבנן צריך להזמין לו הקל הקל, ומ"מ אין ראיה זו מכרחת דהתם כיון שעושים כן בקום ועשה נראה כמתנה לחלל שבת, אבל הכא מה שאין מזמינין הקל אינן עושים בידיים אלא בשב ואל תעשה, והיכן מצינו דזה נראה כמתנה על אכילת איסור, וממילא לפי דבריו אף אם נאמר שהלימוד של התשב"ץ לדין מילה אינו תלוי במה דס"ל ששבת דחוויה במקום פקו"נ, עדיין י"ל שזהו דווקא במילה שהוא מל אותו בידיים ובזה מכניסו בקום עשה למציאות של פקו"נ, אך בנ"ד שהוא כבר חולה ואין הוא עושה בידיים להכניסו למצב שיצטרך לחלל בשבילו אפשר שאין כל חיוב לפעול לפני שבת ע"מ למנוע את האיסור. וראיתי סברא דומה גם בדברי המנח"ש (שם ד"ה ועוד נלענ"ד) עיי"ש.

וממילא לפי"ז יצא כשיטת הדברי יציב שכל שהוא בגדר 'הותרה' א"צ לטרוח מעיקרא ע"מ לצמצם את האיסור, ובלבד שלא יעשה מעשה בידיים ע"מ לגרום לעצמו שיצטרך אח"כ לעשות איסור בשבת לצורך החולה. ובזה באנו למחלוקת דלעיל שלשיטת האבנ"ז וסיעתו הדבר יהיה נכון גם בעושה בידיים איסור דרבנן לצורך חולה שאבס"כ, ולשיטת השבה"ל וסיעתו הדבר יהיה נכון דווקא באמירה לנכרי (שלשיטתם דווקא בה אנו נוקטים 'דחוויה').

יא. החיוב לפעול מעיקרא ע"מ למנוע חילול שבת בהיתר הוא מדרבנן

ולכאור' יש להוסיף בדברינו ממש"כ הב"י (סי' רמח) בשם הרמב"ן בדין הפלגה לדבר הרשות ג' ימים קודם שבת ז"ל "והוי יודע שהרמב"ן נתן טעם אחר להא דאין מפליגין פחות מג' ימים קודם השבת וכתבוהו הר"ן ור' ירוחם והוא מפני שנראה כמי שמתנה עם הגוי לחלל שבת דהא ממטו לה לספינה וקושרים בה כמה קשרים בפריסת הקלע". ומלשון "מפני שנראה כמי שמתנה עם הגוי לחלל שבת" ברור שהחיוב לפעול מעיקרא ע"מ למנוע חילול שבת אינו אלא מדרבנן.

ובזה מסכים גם הרז"ה שהרי כתב "ונראה כמתנה לדחות את השבת" והיינו שאינו חיוב בעצם אלא הוא גזירה דרבנן שלא יראה כמתנה לדחות את השבת. וכבר הבאתי בבגדי שש (שם) מהקוב"ש (כתובות אות יג) שכתב ג"כ שכל איסור הפלגה ג' ימים קודם שבת אינו אלא מדרבנן, וכ"כ בשו"ת מנח"ש (קמא סי' ז ענף ב ס"ק ו) וע"ע בקהילות יעקב (שבת סי' טו). [ובביאור הדברים נאמר שיסוד המחלוקת בין הרמב"ן לרז"ה היא שלרז"ה הוא כמתנה לחלל שבת בעצמו, ואילו לדעת הרמב"ן הוא מתנה שהגוי יחלל שבת עבורו (עי' קהילות יעקב שם ד"ה שבת)].

ועוד נחלקו בשאלה היכן גזרו חכמים משום שנראה כמתנה לדחות שבת, שלדעת הרז"ה גזרו בכל מקום ואפי' אם מחמת זה תדחה מצוות מילה וכד' (ומה שמתירים להפליג לצורך מצווה כבר שו"ט בזה האחרונים עיי' קה"י שם וחזו"ע שבת א עמ' קכו), ולדעת הרמב"ן רק בדבר הרשות כגון במפליג לדבר הרשות גזרו אך כל שהוא דבר מצווה כגון מילה בזמנה או טיפול בחולה וכד' לא גזרו].

יב. האם גדר 'הותרה' חל מבעוד יום

אלא שעדיין יש להעיר בזה דנלענ"ד לחקור בגדר 'הותרה' דאמרינן באיסורי דרבנן לחולה שאבס"כ ולחלק מהפוסקים גם באיסורי דאו' במקום פקו"נ, אם הוא נכון מעיקרא גם קודם שהגענו לשבת ולחולי, או שרק אחר שהגענו לשבת ולחולי חשיב 'הותרה', דא"ת שגדר ההותרה קיים גם קודם לכן ממילא לא יהיה כל חיוב לפעול מעיקרא ע"מ למנוע את עשיית האיסור בשבת, אך א"ת שכל שאין החולי והצורך לפנינו אין כאן עדיין לגדר 'הותרה' ממילא

יש מקום לומר שמוטל עליו לפעול מעיקרא למנוע הגעה למצב שיצטרך לעבור איסור לצורך חולי.

ונלענ"ד לתלות זאת במחלוקת הרמב"ן והרא"ש בעניין תלישת הנוצה מצוואר העוף לצורך שחיטתו ביו"ט. שהרמב"ן (שבת עד ב ד"ה הא) התיר את תלישת הנוצה וכתב בטעם ההיתר "ומכאן אני אומר שמותר לתלוש הנוצה מצוואר העוף ביו"ט לצורך שחיטה שהרי סופו לתלוש לאחר שחיטה, ואין בין התולש כנף מחיים לתולש לאחר מיתה כלום, שכיון שאפי' לאחר שחיטה חייב עליה שלא לצורך יו"ט שהיא מלאכה גמורה כגוזז את הצמר, מחיים נמי לצורך מותר שהרי נתנה יו"ט לידחות אצל מלאכה זו ועכשיו נמי מתקן לצורך אכילה הוא אע"פ שעדיין לא נשחטה...", והיינו דכיון שעתיד להגיע לכדי עשיית מלאכת או"נ ממילא אין נפק"מ במה שיעשה המעשה עוד קודם המציאות הממשית של הצורך או"נ.

ונראה דס"ל לרמב"ן שגדר 'הותרה' קיים גם קודם שהגיע בפועל ממש למציאות הצורך, שכל שברור לנו שיגיע לכדי ה'הותרה' ממילא קיים כבר עכשיו היתר זה, וממילא אם לפי הרמב"ן מותר כבר כעת לעשות לאו דתולש כיון שכבר קיים כאן גדר 'הותרה', כ"ש שאין חיוב מעיקרא לעשות ע"מ למנוע את עשיית מעשה האיסור מטעם 'הותרה' העתיד לבוא. [ולפי"ז גם יובן לכאור' מה שהרמב"ן פליג על רז"ה בההאי סוגיא דמפליג בים (עי' ב"י סי' רמח).]

אמנם הרא"ש (הביאו בב"י סי' תצח סע' יב) הביא את דברי הרמב"ן וחלק עליהם משום "דודאי לאחר שחיטה כיון דכבר הותרה לאכול וא"א לאכול בלא תלישת נוצה מותר לתלוש כמו שמותר לצלותה ולבשלה אבל בעוד שלא נשחטה כל מה דעביד מכשירי או"נ דאפשר למיעבד מאתמול הוא ואסור".

ונראה לבאר בדעת הרא"ש שכל עוד אין הגורם ל'הותרה' לפנינו אין כאן כלל לגדר 'הותרה' וממילא כמו בשאר איסורים שאין בהם גדר 'הותרה' כל שניתן לעשות מראש ע"מ למנוע את האיסור יעשה. וע"ע בחי' חת"ס (ביצה ז ב).

ואם צדקנו בדמיון הדינים, ממילא י"ל ע"פ מה שהשו"ע (סי' תצח סע' יב) פסק לחומרא כהרא"ש (ועיי"ש במשנ"ב ס"ק סו שביאר טעם הדברים ע"פ דברי הרא"ש הנ"ל וע"ע במשנ"ב ס"ק סח), שכל שאין סיבת ההיתר לפנינו אין לסמוך על טעם 'הותרה' וממילא יהיה מחויב לטרוח מבעו"י ע"מ למנוע עשיית האיסור בשבת.

אלא שלענ"ד צ"ל דאף אליבא דהרא"ש והשו"ע הרי שבנ"ד לא יצטרך לטרוח ע"מ לצמצם את האיסור, דלכאור' יש לחלק שכל זה יהיה נכון דווקא שנעשה חולה בתוך השבת, אך אם היה חולה גם קודם שבת (וכמו בנ"ד) ממילא הגורם להיתר כבר קיים מבעו"י ובזה גם הרא"ש יודה להתיר.

והוא כעין מש"כ הגרש"י ז"ל בספרו מועדים בהלכה (עמ' צה) ששמע מהגר"י ז"ל שאביו הגר"ח ז"ל היה מורה לחולים שיש בהם סכנה לאכול כדרכם ביוה"כ ולא לשיעורים, וביאר שכל מה שמצריכים אכילת פחות מכשיעור היינו דווקא בכגון מעוברת שעדיין אינה מסוכנת אלא שעשויה להסתכן אם לא תאכל אך מי שכבר במצב סכנה הרי עושים לא כל צרכיו וה"ה שיכול לאכול כדרכו. וע"ע בקצוה"ש (סי' קלה ס"ק י).

[ואף שהיה ניתן לומר לכאור' שכל עוד לא נכנסה שבת ולא חלו על קרקפתה דגברא איסורי שבת ממילא גם לא שייך לדון בזה מדין 'הותרה' דמה יש לפנינו שצריך להתירו, וממילא הרא"ש והשו"ע יחמירו בכה"ג, אך לענ"ד זהו דוחק שהרי השבת אינה גורם להיתר אלא הוא

הגורם לאיסור, ומאיך הגורם להיתר הוא החולי, ומה שעדיין לא נכנסה שבת לא מסתבר שהוא זה שיגרום שלא יכול גד' ההותרה מחמת החולי וצ"ע].

ג. לימוד מדין ינוקא דאישתפוך חמימי

והנה בסוגיא דההוא ינוקא דאישתפוך חמימי, לגבי מקרה שנשפכו מים שלאחר המילה כתב הרמב"ן (שבת קלד ב ד"ה הלכה) "אבל יש לי בכאן ספק אם היה לו חמין כדי רחיצה שלפני מילה ואין לו כדי רחיצה שניה שלאחר מילה, או שנשתפכו חמין שהכין לה מקמי מילה, שאני אומר רוחצין אותו ומלין אותו שאין כאן מכשירין דוחין כלום, ואחר שמל הרי כאן סכנת נפשות שדוחה שבת, ואין אומרים תדחה מילה כדי שלא להביא אותו לסכנה ונדחה שבת אלא מילה עצמה דוחה שבת וסכנת נפשות נמי דוחה, ואין למצוה אלא שעתה שאין לדחות מילה מפני דחיית שבת שיבא לאחר מכאן מפני הסכנה, וראיתי מי שסובר שאין מלין אא"כ היה לו חמין וסממנין לאחר המילה ואם נשפכו קודם מילה תדחה מילה, ולשון בעל הלכות מסייעו לפי פשוטו אלא שהדברים עצמן מכריעין כמו שכתבתי... אלא מל ואח"כ מחלל לצורך הסכנה כדפרישית".

ובחידושים המיוחסים לר"ן (שבת קלג א) כתב דברים דומים בשם הרא"ה ז"ל "אבל הרא"ה ז"ל פי' דלאחר מילה מיירי... ואע"פ שלא התקין מבערב אין לו לעכב המילה בכך לפי שאין מעכבין המילה אלא במכשירין שלפני' לפי שמילה זו עכשיו אינה ראויה ודחוייה היא מאיליה אבל כל זמן שהיא ראויה לעשות עושין אותה שאסור לו לשהותה ואחר שנעשית הרי היא סכנה ועושין לה כל צרכיה כפיקו"נ והיכא דלא אפשר לסמרטוט מחצר אחרת מביא דרך רה"ר דהא שבות ומלאכה שוין הן בדבר זה כיון שיש בה פיקו"נ".

והר"ן (שבת נג א ברי"ף) הביא את החולקים על הרמב"ן ז"ל "ואינו כן דעת הרז"ה ז"ל שהוא ז"ל אמר דכל היכא דאישתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה תדחה מילה וכן דעת הרשב"א ז"ל... אלא ש"מ כל שאנו יודעים בתחלת הדבר שיבא לידי איסור מלאכה דוחין את המצוה כדי שלא יבוא בסוף לידי כך...".

ולכאור' היה נ"ל שמש"כ כאן הרמב"ן שימולו הוא משום שמירי במצוות מילה שהיא מצווה לשעתה וכלשון הרמב"ן "ואין למצוה אלא שעתה" (עי' שם סוד"ה ואינו, ובמה שהעיר על דבריו בשו"ת כנסת יחזקאל סי' טז ד"ה ואני הקטן וע"ע בחכמ"ש שם סע' א סוד"ה והנה וכן במש"כ החכמ"ש בסע' ט).

אמנם אחר העיון נעלג"ד שאין זה דין מיוחד דווקא במילה אלא הרמב"ן לשיטתו והרז"ה לשיטתו, דהנה בדעת הרז"ה (ממש"כ שאין למול אפי' שמחמת זה תדחה המצווה מזמנה הקבוע לה) נראה פשוט שכ"ש שיצריך הרז"ה לעשות כל שביכולתו למנוע חילול שבת, אפי' אם לבסוף מעשה החילול יהיה בהיתר (לצורך פקו"נ וכד'), והרז"ה לשיטתו שאוסר להפליג ג' ימים קודם שבת משום שנראה כמתנה לדחות השבת.

וממילא נאמר גם בדעת הרמב"ן שאזיל לשיטתו, וס"ל שכל שלבסוף נגיע לכדי היתר עשיית מלאכה בשבת או ביו"ט, ממילא אין צורך לשנות מעיקרא ממעשיו הרגילים ע"מ למנוע חילול שבת, ולכן מתיר הרמב"ן לתלוש את הנוצה קודם שחיטה, כיון שבסופו של דבר כללות המעשים היא מחמת דין מלאכת אוכל נפש שהותרה ביו"ט, וכן הוא מתיר למול כיון שהחימום המים שלבסוף יהיה לצורך פקו"נ.

וראיה לדברינו שמש"כ הרמב"ן אינו בדווקא משום שמצוות מילה היא מצווה לשעתה אלא היא שיטה כללית של הרמב"ן דכיון שלבסוף יהיה היתר ממילא א"צ לשנות כעת מצורת

עשייתו הרגילה, והוא ממה שהמאירי בבית הבחירה (שבת קלג א) בהביאו את מחלוקת הרז"ה והרמב"ן כתב "היו לו בכדי רחיצה שלפני מילה ואין לו בכדי שאחר מילה או שנשפכו אותן שהכין לאחר מילה קודם המילה י"א שאין מלין אותו הואיל ויודע קודם מילה שהוא צריך לחלל את השבת ואין אומרין כן אלא בנשפכו אחר מילתו ורוב מפרשים מקילין בה הואיל ואין כאן מכשירין דוחין שהרי יש לו בכדי לרחץ קודם מילה ואחר שנמול יש כאן סכנה ומיחם לר", ומבואר שהמאירי לא הביא כלל בשיטת הרמב"ן את הטעם לפיו מילה היא מצווה לשעתה, אלא כתב רק את הטעם דלבסוף יהיה זה בהיתר מחמת הסכנה.

ועוד ראייה מלשון הריטב"א (רה"ש לב ב ד"ה וכו"ת התם) כשהביא את שיטת רבו הרא"ה הנ"ל כתב "אבל מורי נר"ו אמר דודאי כל מצוה שבתורה עבדינן מצוה דילן על מנת לדחות", ומבואר שאינו דין מיוחד למילה אלא דבר זה נכון לכל מצוות התורה.

ומצאתי סייעתא נוספת לדברינו מדברי מהר"ץ חיות (נדה לח א) על מה שאיתא שם בגמ' דחסידים הראשונים היו נמנעים מתשה"מ ע"מ שנשותיהם לא ילדו בשבת, וכתב בזה מהר"ץ חיות בהגהותיו "ומש"כ כאן הסיבה שלא יבוא לידי חילול שבת מוכח כשיטת הרז"ה... לענין ינווקא דאשתפיך חמימא וכן בענין מפליג בספינה דאסור להפליג קודם ג' ימים דאסור לגרום חלול שבת אף דאח"כ יהיה סכנה ומותר אף לכתח'... וה"ה כאן אע"ג דאם תלד בשבת יהיה מותר לעשות כל צרכיה משום דפקו"נ הותרה בשבת בכ"ז אסור לגרום שיבא לידי כך, משא"כ לשיטת הרמב"ן דס"ל דאין למצוה רק מקומה ושעתה, וכיון דאח"כ יהיה מותר לכתח' שוב אין חוששין קודם על מה שנסתבב אח"כ א"כ איזהו חומרא שייך כאן דהרי מותר לגרום חילול שבת לכתח' במקום דאחר זה יהיה סכנה ומותר לכתח'...".

וממילא כיון שהפוסקים (עי' משנ"ב סי' של ס"ק כד ובשעה"צ שם) פסקו כדעת הרז"ה שיש לדחות את המילה ולא נאמר שנחלל אחר המילה כיון שאז כבר יהיה פקו"נ, א"כ ישנה ראייה נוספת לכך שכל עוד אין סיבת ההיתר (שבמקרה של מילה הוא הפקו"נ) לפנינו בפועל, ישנו חיוב לפעול לפני שבת במה שיוכל ע"מ למנוע אח"כ את חילול השבת אפי' שאח"כ יהיה בהיתר.

אמנם אין להתעלם ממה שהבאנו ששיטת הרא"ה כהרמב"ן והמאירי כתב שדעת רוב המפרשים כהרמב"ן, וע"ע בחכמ"ש (שם) שהביא שנראה ששיטת תוס' כהרמב"ן והביא עוד סימוכין לשיטתם, וע"ע בשו"ת אחיעזר (אבה"ע סי' כג ס"ק ב) במש"כ בהיתר לאישה להשחית זרע כשיש לה סכנה להתעבר ולא אסרו עליה לשמש מעיקרא ע"מ שלא תבוא לכך שתצטרך להשחית זרע.

יד. לימוד מדין הכנה לקרת לידה בשבת

ונראה בזה הערה נוספת דהנה בספרי בגדי שש (שם) הבאתי ממש"כ בספר חסידים (סי' תתנה) "אשה הרה וכבר הגיע חודש התשיעי להריונה בער"ש עם חשיכה יטמין מים חמין כדי שאם תלד בליל שבת או בשבת הרי המים חמין מזומנין ולא יחללו שבת", והבאנו מה שהפוסקים (משנ"ב סי' של ס"ק א, ערוה"ש סי' של סע' ג) הביאו את דברי הספר חסידים בלשון 'ראוי' ולא חיוב, וביארנו שהוא משום שאינו מוכרח שתלד בשבת, אך אם היה ידוע בברור שיצטרכו לחלל שבת לצורכה יהיה חיוב להכין מראש מה שניתן ע"מ לצמצם את האיסור, והבאנו סימוכין לזה מגדולי הפוסקים עי' חכמ"ש (שם), קובץ תשובות לגריש"א (ח"א סי' מג), חזו"ע (שבת ח"ג עמ' שכא-שכב) וחוט שני (שבת ח"א עמ' עג) וכן ראיתי במנח"ש (קמא סי' ז סוד"ה וגם נלענ"ד) וע"ע תורת היולדת (פ"ב ס"ק א).

ומצאתי ממש כסברתנו בדברי שו"ת עטרת חכמים (שם ד"ה אמנם לכאורה קשה) שכתב "או אפשר לומר דלענין סכנה לחולה אם אינם צריכין לו בע"ש שאע"פ שנראה שיהיה צורך לו בשבת מ"מ כיון דכמו"כ אפשר שיצא מכלל סכנה ולא יהיה מהצורך לחלל שבת עבורו אינו בחיוב ההכנה קודם שבת, ולא מיקרי מכשירין שאפשר לעשותן מע"ש, אלא היכי שידוע בודאי שצריכין לאותן מכשירין". ונראה שלכעין זה נתכוון גם בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' שלח ד"ה בודאי יפה) עיי"ש.

וא"כ לכא'ו י"ל בנ"ד שגם כאשר אנו אומרים שיש חיוב לפעול לפני שבת ע"מ שלא יצטרך לעשות איסור בשבת, היינו דווקא בדבר חילול שיהיה מוכרח לעשותו בשבת, אך מה שהוא ספק אם יצטרך לעשותו בשבת אינו חייב לפעול מעיקרא לעשותו אלא הוא רק בגדר 'ראוי'.

טו. מסקנה בדין התכוננות מער"ש

ממילא נלענ"ד ללמוד מכל השו"ט הנ"ל שישנו חיוב לפעול מעיקרא ע"מ למנוע עשיית איסורים בשבת לצורך חולה וכד', אלא שחיוב זה נכון רק היכן שאין סיבת ההיתר קיימת לפני שבת, וכן רק היכן שהדבר מוכרח שיצטרך לעשות בשבת את פעולת האיסור אך אם אין עשיית האיסור מוכרחת היא ספק, הרי שרק 'ראוי' לפעול מעיקרא ע"מ למנוע את האיסור אך אינו חיוב.

ובריך רחמנא דסייען שאחר שכתבתי דברי זכיתי למצוא בדברי מרן הגרשז"א זצ"ל במש"כ בשו"ת מנח"ש (ח"א סי' ז אות ב ד"ה הן) ושמחתי מאוד לראות שכמה מדבריו זכינו לכוון עיי"ש ומשם בארה. וע"ע בזה בשו"ת חת"ס (ח"ו סי' צז ד"ה אך תמיה וד"ה ואין רחוק) ובשו"ת דברי יציב (שם ס"ק ב).

טז. העולה לדינא מדברינו

א. מוכח מהרש"ש, אבנ"ז, אמרי בינה, חלקת יואב, אתוון דאורייתא, לבושי מרדכי, הגרשז"א, דברי יציב, שבה"ל וחזו"ע שאמירה לנכרי לצורך חולה שאבס"כ היא בגדר 'הותרה', ואף בדעת הישוע"י נראה לבאר כן, ולא מצאנו למי מהפוסקים שיחלוק על כך (אות א-ג).

ב. נראה מהרש"ש, אבנ"ז, אמרי בינה, חלקת יואב, אתוון דאורייתא, דברי יציב והגרשז"א שגם כשהתירו לעשות איסור דרבנן לצורך חולה שאבס"כ הוא בגדר 'הותרה', אמנם דעת הישוע"י, שבה"ל וחזו"ע שאינו אלא בגדר 'דחיה' (אות ג).

ג. כתבו הפוסקים שאם אפשר לעשות את צרכיו של חולה שאין בו סכנה ללא כל עשיית איסור אין היתר לעשות לו בדרך איסור (אות ד).

ד. מה שהצריכו במקום פקו"נ לצמצם בעשיית האיסור (כגון מאכילין אותו הקל הקל) כתבו המב"ט, קוב"ש ודברי יציב שאינו אלא מדרבנן וכ"נ גם מהמג"א ומהשא"ג (אות ה).

ה. יש שכתבו שגם האומר ששבת 'דחיה' במקום פקו"נ אינו אלא מדרבנן אך מדאו' היא 'הותרה'. (אות ה).

ו. מה שהצריכו שכשעושה איסור דרבנן לצורך חולה שאבס"כ כל היכא דאפשר יעשהו בשינוי, אינו מעיקר דין חכמים, אלא הוא גזרה דרבנן ע"ג עיקר ההיתר, והדבר מתיישב היטב אם נתפוס לעיקר כשיטת המב"ט הנ"ל (אות ה ואות ט).

ז. י"א שלדעת הרמ"א מותר תמיד לעשות איסור דרבנן כדרכו לצורך חולה שאין בו סכנה, אך נראה עיקר שגם לדעת הרמ"א כל היכא דאפשר צריך לעשותו בשינוי (אות ז-ז).

ח. נראה עיקר כמ"ד שבחולה שאין בו סכנה אין גזירת שחיקת סממנים (אות ז).

ט. ההבדל בין 'הותרה ל'דחוויה' הוא "שאם היא דחוויה לא מחללינן אלא אם א"א בדבר אחר ואי אמרינן הותרה לא מהדרינן אהיתירא ודחינן לה להדיא" (אות ט).

י. דעת הדברי יציב שבכל דבר שאיסורו מדרבנן ועושה לצורך חולה שאבס"כ א"צ לעשות מבעו"י מעשים ע"מ למנוע את האיסור (כיון שהוא בגדר 'הותרה') ונראה כדבריו גם מהחכמ"ש. (אות י).

יא. לפי"ז לכו"ע א"צ לטרוח לפני שבת ע"מ שלא יצטרך בשבת להזדקק לאמירה לגוי לצורך חולה שאבס"כ. (אות י).

יב. כמו"כ לפי"ז לדעת האבנ"ז וסיעתו דס"ל שגם עשיית איסור דרבנן בידיים לצורך חולה שאבס"כ הוא בגדר 'הותרה' גם א"צ לטרוח מבעו"י ע"מ שלא יצטרך בשבת להזדקק לעשיית איסור דרבנן בידיים לצורך חולה שאבס"כ. אך לדעת השב"ל וסיעתו אין דין זה נכון בעשיית איסור דרבנן לצורך חולה שאבס"כ (כיון שלדעתם הוא בגדר 'דחוויה'). (אות י).

יג. משחייבו לטרוח לפני שבת ע"מ למנוע להגיע למצב שיחלל שבת בהיתר, חיוב זה הוא מדרבנן ולא מדאו' (אות יא).

יד. במקרה שסיבת ההיתר עדיין אינה קיימת, אך היא תיווצר במהלך השבת (וכגון תינוק שמחמת מה שימולו אותו בשבת יכנס למצב פקו"נ), דעת הרז"ה והרא"ש שאין להתחשב עדיין בסיבת ההיתר וממילא אין להתיר לעשות איסורים מעיקרא (כגון לתלוש את הנוצה ביו"ט קודם שחיטת העוף), וכן יהיה חיוב להתנהל מער"ש ע"מ שלא יגיע למצב של חילול שבת. ולדעת הרמב"ן והרא"ה ועו"ר כיון שלבסוף יהיה הדבר היתר (מחמת פקו"נ או צורך או"נ ביו"ט וכד') כבר עכשיו נחשב הדבר בהיתר וא"צ להימנע מעיקרא או לפעול מעיקרא אחרת ע"מ למנוע חילול שבת, ומפסק השו"ע משמע להחמיר כדעת הרז"ה והרא"ש (אות יב-ג).

טו. כל מקום שאמרנו שיש חיוב לפעול מער"ש ע"מ למנוע חילול שבת בהיתר, הוא דווקא בכה"ג שהדבר ודאי שיגיע לכדי חילול שבת, אך אם ישנו ספק אם יגיע לכדי חילול שבת (כגון יולדת שישנו ספק אם תלד בשבת) אין חיוב לפעול מעיקרא ע"מ למנוע את החילול שבת. (אות יד).

טז. הנלענ"ד בנידון שאלתינו שכיון שסיבת ההיתר של היות הקשיש בגדר חולה שאבס"כ קיימת כבר מער"ש, ממילא כל חילול שיעשה ע"י גוי (שהוא לכו"ע בגדר 'הותרה') אין כל חיוב לפעול מער"ש ע"מ למונעו.

ואיסורי דרבנן שיעשו ע"י יהודי (בשינוי או כדרכם) לצורך הקשיש, ראוי לפעול מעיקרא ע"מ למונעם (כיון שלחלק מהפוסקים הוא בגדר 'דחוויה' ולא 'הותרה'), אמנם אם אין ודאות שיצטרך לפעולות אלו בשבת, אלא ההזדקקות אליהם היא רק בגדר ספק, א"צ לפעול מעיקרא ע"מ למונעם (שגם בחילול שבת באיסורי דאו' במקום פקו"נ כגון ביולדת, קיימ"ל שאינו אלא בגדר 'ראוי' כיון שאינו ודאי שיזדקק לעשיית איסורים אלו, ובנ"ד שמדובר בעשיית איסורי דרבנן, וכל החיוב לפעול מעיקרא למונעם אינו אלא מדרבנן, ועוד שמא הלכה כפוסקים שגם הם בגדר 'הותרה', ממילא יש להקל אף יותר מדין יולדת).